

DRAGOCENA STARA KULTURNA LJUBLJANA DEDIŠČINA

Ta zloženka je namenjena stanovalcem, lastnikom in upravnikom kot osnovno vodilo in pomoč pri vzdrževanju in prenovi stavbne dediščine. Opozarja na zgodovinski in spomeniški pomen starega mestnega jedra in njegove arhitekture in na nujnost ohranjanja te dragocene dediščine, daje pa tudi splošne informacije o tem, kaj je dovoljeno in kaj ne, ter glavne napotke, kako ohranjati osnovni karakter območja in arhitekture.

Ta navodila ne nadomeščajo posebnih pogojev, ki izhajajo iz Zakona o varstvu kulturne dediščine, iz Občinskega prostorskega načrta in iz Zakona o graditvi objektov.

KAKO VZDRŽEVATI IN PRENAVLAJATI

Stavbe so zgrajene iz različnih materialov z različno življensko dobo in trdnostjo. Največ skrbi in pozornosti zahtevajo najbolj občutljivi elementi in materiali; les je npr. treba negovati bolj kot kamen ali opeko. Večina stavbnih elementov je narejena iz materialov, ki jih je mogoče obnavljati in popravljati. Vzdrževanje in obnavljanje ni le cenejše in preprostejše, marveč tudi pomaga ohranjati avtentičnost stavbe. Nadomeščamo le tiste dele, ki so tako poškodovani, da jih ni več mogoče popraviti. V takem primeru je treba izdelati kopijo ali na trgu poiskati nadomestni element, ki se po dimenzijah, materialu in barvi čim bolj ujema z originalom.

STREHE • Streha je dominantni element stavbe, njena peta fasada. Z naklonom, kritino in členitvijo oblikuje stavbni volumen in značilno silhueto ulice ali celotne četrti. Tradicionalna kritina stavb v stari Ljubljani je bil opečni bobrovec, a ga že od 19. stoletja naprej pogosto nadomešča opečni zareznik. Vzdrževanje strehe zahteva nenehno skrb, saj le brezhibna streha štiti stavbo pred vodo, ki je najpogostejši vzrok poškodb. Ohranjati in vzdrževati je treba tudi dimnike ter strešne arhitekturne, funkcionalne in okrasne elemente, kot so stolpiči, frčade vseh vrst, strešne line, železne konice, zastavice, snegolovi itd., ki stavbi dajejo zgodovinski značaj.

FASADE • Fasade varujejo stavbo kot obleka telo. Ulična fasada je obraz hiše in oblikuje značaj celotne ulice ali trga. Je izraz arhitektove kreativnosti, mode in lastnikovega okusa, pa tudi njegovih materialnih zmožnosti. Večina kamnitih in opečnih stavb v stari Ljubljani je ometanih, kamniti so predvsem portali, okenski okvirji in ponekod tudi hišni podstavki. Ometi stavbo ščitijo pred vremenskimi nepravilnostmi (dež, sneg, sonce...), pogosto pa imajo tudi dekorativno funkcijo. Pri obnovi je treba uporabljati apnene omete in barve na apneni osnovi, ker le ti materiali omogočajo, da stavba diha. Originalno barvo in poslikave, ki so bile pogosto prekrile s poznejšimi opleski, je mogoče ugotoviti samo s sondiranjem, ki ga lahko opravi edinole strokovnjak.

FASADNI OKRAS • Baročne palače so pogosto obložene s fasadnim okrasom (kipi, reliefi, mozaiki, štukatura, sgrafitto, poslikave...), ki spada med najboljše dele fasade. Njegovo vzdrževanje in obnova zahtevata strokovno restavratorsko usposobljenost. Zamenjava s kopijo pride v poštev le takrat, kadar je okras preveč poškodovan, da bi ga bilo mogoče obnoviti, in kadar obstajajo ustrezni dokumenti, ki omogočajo izdelavo kopije.

OKNA • Okna in vrata so najpomembnejši elementi fasadne kompozicije in skupaj z dekoracijo oblikujejo fasadni plašč. Zamenjave originalnih oken z novimi, ki po dimenzijah, materialu, barvi, debelini okvirjev in načinu odpiranja ne ustrezajo originalu, škodijo izvornemu videzu fasade in lahko povsem pokvarijo njeno harmonijo. Okna je zato treba redno vzdrževati, in če je potrebno, menjati le tiste poškodovane dele, ki jih ni mogoče več obnoviti.

VRATA • Meščanske in plemiške palače v stari Ljubljani se odlikujejo s kamnoseško bogato obdelanimi portali, ki jih ponekod dopolnjujejo še lepo ohranjena izrezljana vrata. Redke so ohranile tudi originalno okovje in dodatke (kljuke, zvonce, pisemske odprtine ...), ki jih je treba še posebno skrbno vzdrževati, saj imajo veliko zgodovinsko vrednost. Na trgu pa je danes na voljo tudi veliko dobrih kopij starega okovja in drugih funkcionalnih dodatkov, s katerimi lahko poustvarimo zgodovinski videz.

BALKONI IN LOŽE • Tudi balkoni, lože, pomoli, ki segajo na ulično stran, krepijo razgibanost stavbe in ulične fasade. Pozornost zaslužijo tako konstruktivni elementi, npr. konzole, kot tudi ograje, vaze in drugi okrasni detajli. Posebno skrbno vzdrževanje zahtevajo litoželezni elementi na fasadi, ker jih je težko zadovoljivo kopirati.

TRGOVSKE FASADE • Trgovske fasade značilno oblikujejo urbano krajino in zaznamujejo mestno življenje in razgibanost ulic ali trgov z bistvenimi potezami. Hkrati pa se prav trgovski deli fasad najhitreje spreminjajo, prilagajajo modnim novostim in spreminjajočim se trgovskim zahtevam. Stare trgovske fasade, značilne za trgovsko-obrtniške hiše, so iz stare Ljubljane že zdavnaj izginile. Železne vratnice, ki so zapirale trgovske lokale in so bile pogosto pritrjene na vratne okvirje na zunanji strani, so ohranjene le pri redkih hišah. Pogosto nanje spominja le še okovje na vratnih okvirjih. Že v 18., zlasti pa v 19. stoletju so stare trgovske fasade nadomestili z lesenimi kulisnimi fasadami, ki so prekrile celotno pritlično zunanjsčino trgovskega lokala, ali pa s steklenimi izložbami. Pri obnovi trgovskih fasad je pomembno predvsem dvoje: podrediti se morajo osnovni vertikalni in horizontalni členitvi fasade in originalnim pritličnim fasadnim odprtinam in ne smejo segati čez venec, ki ločuje pritličje od nadstropja, razen če je bila taka ureditev predvidena že v prvotnem načrtu. Tudi napisi morajo biti vkomponirani v trgovsko fasado, po možnosti naj bodo sestavljeni iz posameznih črk in naj ne segajo čez venec, ki ločuje pritličje od prvega nadstropja. Izveski morajo biti obešeni na konzolo na eni ali drugi strani trgovske fasade pod vencem, ki ločuje pritličje od prvega nadstropja, in ne smejo ovirati pešcev pri hoji po pločniku. Priporočljivo je, da se izveski oblikovno prilagajajo značaju stavbe ali da so povsem nevtralni.

Klimatske naprave v nobenem primeru ne smejo biti pritrjene na ulično fasado stavbe.

NOTRANJŠČINE • Cela vrsta bogatih meščanskih in plemiških palač se odlikuje z lepimi arkadnimi dvorišči in s kamnoseško bogato oblikovanimi stopnišči in vežami. V teh prostorih je treba ohranjati vse še ohranjene arhitekturne in dekorativne elemente, npr. vrata, okna, stopniščne ograje, kiparski in slikarski okras, spominske plošče, ter originalno opremo, npr. luči, zvonce, pisemske nabiralnike itd. Tudi nove instalacije (plinska, telefonska napeljava ...) morajo biti izvedene tako, da kar najmanj prizadenejo videz veže in stopnišča.

V stanovanjih so sicer dopustne spremembe, vendar naj lastniki po možnosti ohranjajo originalni kiparski ali slikarski okras, stare lončene peči, tlake in drugo originalno opremo, ki daje stanovanjem posebno zgodovinsko vrednost. Če se vseeno odločijo za odstranitev, naj zaprosijo za strokovno pomoč pristojno službo za varstvo kulturne dediščine.

KAJ MORAJO VEDETI LASTNIKI HIŠ

Stara Ljubljana je razglašena za kulturni in zgodovinski spomenik z odlokom, ki zahteva dosledno varovanje kulturnih, estetskih, zgodovinskih in naravnih vrednot v celoti, tj. v neokrnjeni in izvorni podobi, ter podreditve vseh posegov ohranjanju, sanaciji in prenovi. (Odlok o razglasitvi srednjeveškega mestnega jedra – Stare Ljubljane in Grajskega griča za kulturni in zgodovinski spomenik ter naravno znamenitost, Ur. l. SRS, št. 5/86-297).

Kaj je kulturna dediščina, kaj je kulturni spomenik

Kulturna dediščina so območja, stavbe ali drugi nepremični objekti, ki imajo izjemno zgodovinsko ali umetniško vrednost, kulturni spomeniki pa so območja ali objekti, ki spadajo med vrhunske dosežke ustvarjalnosti oziroma ključne ali redko ohranjene dokumente nekega razvojnega obdobja. Kulturni spomeniki so zavarovani z odlokom kot lokalni ali kot državni spomeniki, kulturna dediščina je vpisana v Zbirni register kulturne dediščine, ki ga vodi Ministrstvo za kulturo. gskds.situla.org/gskd/

Kdaj morajo lastniki zaprositi za kulturnovarstvene pogoje

Kadar načrtujejo lastniki prenovu objekta, vzdrževalna ali investicijsko vzdrževalna dela na kulturnem spomeniku ali objektu kulturne dediščine, morajo zaprositi za kulturnovarstvene pogoje, ki jih izda Zavod za varstvo kulturne dediščine Slovenije – Območna enota Ljubljana na podlagi predloženega načrta in popisa predvidenih del. www.zvkds.si/sl/nasveti-za-lastnike/

Kakšne posege dovoljuje Občinski prostorski načrt v območju stare Ljubljane

Informacije o tem dobijo lastniki na MOL, Oddelek za urejanje prostora, Poljanska 28, tel. (01) 306 15 52, ali na spletni strani www.ljubljana.si (Prostorski podatki – Urbinfo).

Kdaj potrebujejo lastniki gradbeno dovoljenje, kateri posegi so dovoljeni brez njega

Zakon o graditvi objektov (ZGO-1), Uradni list RS, št. 110/2002, stran 13084, določa, da je v primeru prenove objekta gradbeno dovoljenje potrebno le, kadar posegamo v nosilno konstrukcijo objekta ali spreminjamo zunanji videz objekta, v posebnih primerih tudi, kadar spreminjamo namembnost. http://zakonodaja.gov.si/rpsi/r00/predpis_ZAKO3490.html

Sankcije za nespoštovanje predpisov so navedene v ustreznih zakonskih aktih.

KJE DOBIJO LASTNIKI STROKOVNO POMOČ PRI PRENOVI STAVB

Strokovne napotke v zvezi z vzdrževanjem in prenovu stavb dajejo:

Zavod za varstvo kulturne dediščine Slovenije – OE Ljubljana, Tržaška 4, 1000 Ljubljana
www.zvkds.si

MOL, Oddelek za urejanje prostora, Referat za načrtovanje javnih površin in prenovu, Poljanska 28, 1000 Ljubljana
www.ljubljana.si

MOP, Energetsko svetovalna pisarna Ljubljana, Dalmatinova 1, 1000 Ljubljana
gcs.gj-zrmk.si

GOP, Energetsko svetovalna pisarna Ljubljana, Dalmatinova 1, 1000 Ljubljana
gcs.gj-zrmk.si

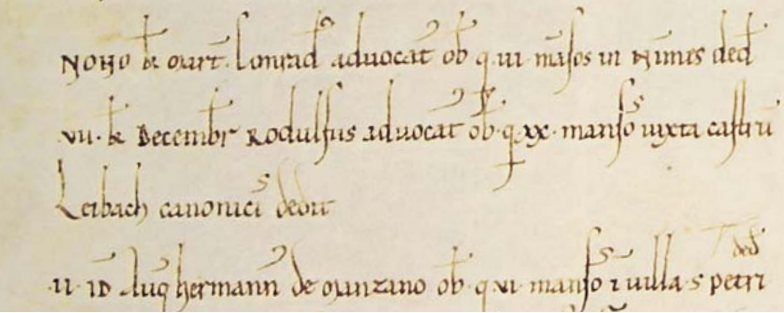
ALI OBSTAJAJO FINANČNE SPODBUDE ZA PRENOVO

Finančne spodbude za prenovu objektov na podlagi vsakoletnih razpisov dajejo:

Ministrstvo za kulturo RS – sofinanciranje gradbeno-obrtniških posegov, ki ohranjajo kulturnovarstvene vsebine kulturnih spomenikov, in (so)financiranje konservatorsko-restavratorskih posegov na spomenikih državnega pomena
www.mk.gov.si

Mestna občina Ljubljana – sofinanciranje obnove stavbnih lupin v okviru projekta Ljubljana – moje mesto
www.ljubljana.si

Eko sklad, slovenski okoljski sklad – za nove naložbe v rabo obnovljivih virov in večjo energijsko učinkovitost stanovanjskih stavb
www.ekosklad.si/html/razpisi/main.html

Castrum Leibach – najstarejša omemba Ljubljane, 1112-1125

DRAGOČENA STARA LJUBLJANA KULTURNA

DEDIŠČINA

LJUBLJANA se v virih omenja že v 12. stoletju v povezavi z gradom, ki je bil v posesti nemških Spanheimov. Leta 1200 je Ljubljana dobila mestne pravice in v drugi polovici 13. stoletja postala tudi prestolnica dežele Kranjske. 1269. leta je mesto zavzel češki kralj Otokar Premysl, od leta 1335 do 1918 (s kratkim presledkom med francosko vladavino) je bila pod oblastjo Habsburžanov.

Srednjeveško mesto so sestavljale tri ločene naselbine: **MESTNI** in **STARI TRG**, stisnjena med Grajski hrib in Ljublanico, in **NOVI TRG** na drugi strani reke. Mestna obzidja so obdajala vsako od teh naselbin posebej in jih povezovala z grajsko utrdbo. V mesto je vodilo 5 vrat. Najpomembnejša so bila Špitalska vrata pred mostom, ki je stal na mestu današnjega Tromostovja.

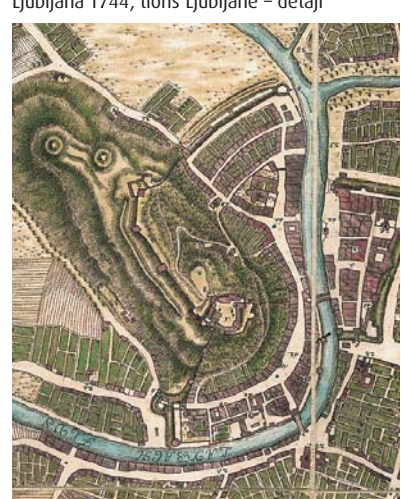
V 16. stoletju se je tudi Ljubljana dotaknila renesansa, ki pa je v arhitekturi mesta zapustila bolj redke sledove. V tem obdobju so stare lesene hiše nadomestili s kamnitimi.

Te so v 17. in 18. stoletju nadzidali, stare trionsnice so združevali in prezidavali. Dobile so nove baročne ulične fasade z bleščečim okrasjem. Povsem prenovljeno je bilo mestno središče pred mestno hišo. Nova stolnica, mestna hiša in Vodnjak kranjskih rek, škofijska palača, semenišče z znamenito knjižnico in vrsta razkošnih plemiških in meščanskih palač so dali mestu povsem novo baročno preobleko.

Mesto se je začelo že v tem času nezadržno širiti zunaj obzidja. Ob koncu 18. stoletja so obrambne naprave, ki so postale nepotrebne in odveč, začeli podirati in staro mesto se je povezovalo s predmestji. Ob Ljublanici so uredili nabrežja, na mestu starih obzidij ulice in na mestu nekdanjih vrat nove trge. Po potresu, ki je 1895. podrl hiše ob stari zaviti Špitalski ulici, je bila urejena nova ravna in široka Stritarjeva ulica, ki je Mestni trg z vodnjakom odprla proti Ljublanici in sedanjemu Prešernovemu trgu. Kljub spremembam in številnim prezidavam se je srednjeveški urbanistični značaj mesta pod gradom ohranil do danes.

Janez Dizma Florjančič, Deželopisna karta vojvodine Kranjske, Ljubljana 1744, tloris Ljubljane – detalj

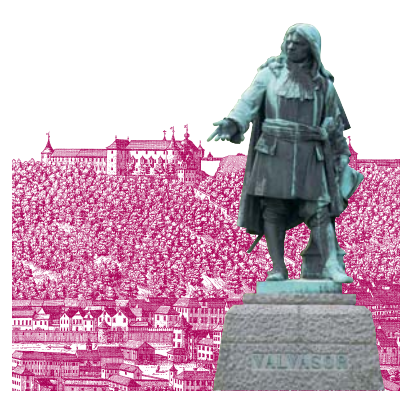

POMEMBNE OSEBNOSTI

Stara Ljubljana je povezana s številnimi znamenitimi osebnostmi, ki so bile zaslužne za razvoj kulture, umetnosti in znanosti. Nanje opozarjajo upodobitve in napisne table na pročeljih zgodovinskih stavb in javni spomeniki na mestnih trgih: Lili Novy (Stari trg 11a), Janez Vajkard Valvasor (Stari trg 4), Baltasar Hacquet (Gornji trg 4), Simon Gregorčič na Trgu francoske revolucije, Valentin Vodnik na Vodnikovem trgu idr. Za razvoj baročne umetnosti so bili posebej zaslužni člani intelektualne Academie Operosorum, ustanovljene po italijanskih vzorih leta 1693, ki so si zadali nalogo prenoviti mesto po rimskih zgledih. V ta namen so vabili v Ljubljano tuje mojstre, stavbarje, kiparje in slikarje, ti pa so ob svojem delu izsolali domačine, da so nadaljevali njihovo delo. Z delovanjem akademije je povezana izgradnja nove stolnice, škofijskega semenišča, mestne hiše in Vodnjaka kranjskih rek, pa tudi ustanovitev glasbene Academie Philharmonicorum in prve javne knjižnice v semeniški palači. Po zaslugi akademije je Ljubljana postala pomembno, z italijansko in srednjeevropsko kulturo povezano kulturno in znanstveno središče na Slovenskem.

Na znanstvenem področju je v drugi polovici 17. stoletja pomembno vlogo odigral Janez Vajkard Valvasor, polihistor in geograf, tudi član angleškega Kraljevega društva v Londonu. Njegovo delo Slava vojvodine Kranjske (1689) je temeljno zgodovinsko delo o Kranjski. V drugi polovici 18. stoletja je bil na kulturnem in znanstvenem področju zelo dejaven razsvetljski krog intelektualcev, zbranih okrog barona Žige Zoisa.

Del velike vedute Ljubljane Andreja Trosta (Po: J. V. Valvasor, Slava vojvodine Kranjske, Nürnberg 1689)

J. V. Valvasor, avtor: Alojzij Gangl, 1903

ZAKAJ OHRANJATI

Kljub baročnemu zunanemu videzu se v urbanistični in arhitekturni podobi Ljubljane jasno odražajo tudi druga zgodovinska in stilna obdobja, ki so prispevala k posebnemu karakterju mesta in posameznih stavb. Ta specifični karakter pa se lahko hitro spremeni zaradi neobčutiljivih in neprimernih posegov v celoto ali posamezne dele: strehe, okna, vrata, fasade... Da bi se te lastnosti v čim večji meri ohranjale in vzdrževale, je bila stara Ljubljana skupaj z grajskim gričem z odlokom zaščiten kot kulturni in zgodovinski spomenik. Odlok določa varstveni režim, ki ga je treba upoštevati pri vseh posegih v prostor in stavbe.

SPREHOD PO STARI LJUBLJANI

2 SEMENIŠČE
Dolničarjeva 4
Arhitekt Carlo Martinuzzi, 1708-1714
Trakt proti Ljublanici
Candido Zulliani, 1756-1758

3 SEMENIŠKA KNJIŽNICA
Dolničarjeva 4
Poslikava Giulio Quaglio, 1721

NADŠKOFIJSKI DVOREC
Ciril Metodov trg 4
Arhitekt Augustin Prygl - Tyfarnus, 1511
Fasada Leopold Hofer, 1778

1 STOLNICA SV. NIKOLAJA
Dolničarjeva 1
Arhitekt Andrea Pozzo, 1701-1706
Poslikava Giulio Quaglio, 1721-1722

5 MESTNA HIŠA
Mestni trg 1
Arhitekt Gregor Maček, 1717-1719

6 HOTEL PRI DIVJEM MOŽU
Ciril Metodov trg 21
Fasada 1742

7 SCHWEIGERJEVA HIŠA
Stari trg 11a
Fasada arhitekt Candido Zulliani, 1748-1749

8 STIŠKI DVOREC
Stari trg 34
1628-1630,
fasada 1. pol. 18. stoletja

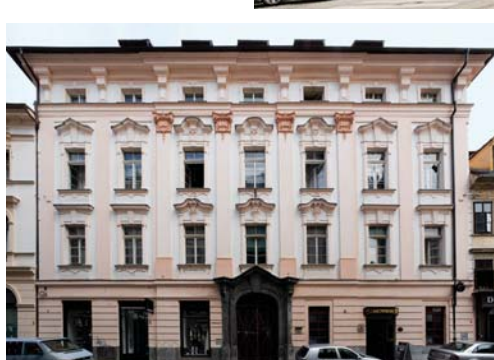
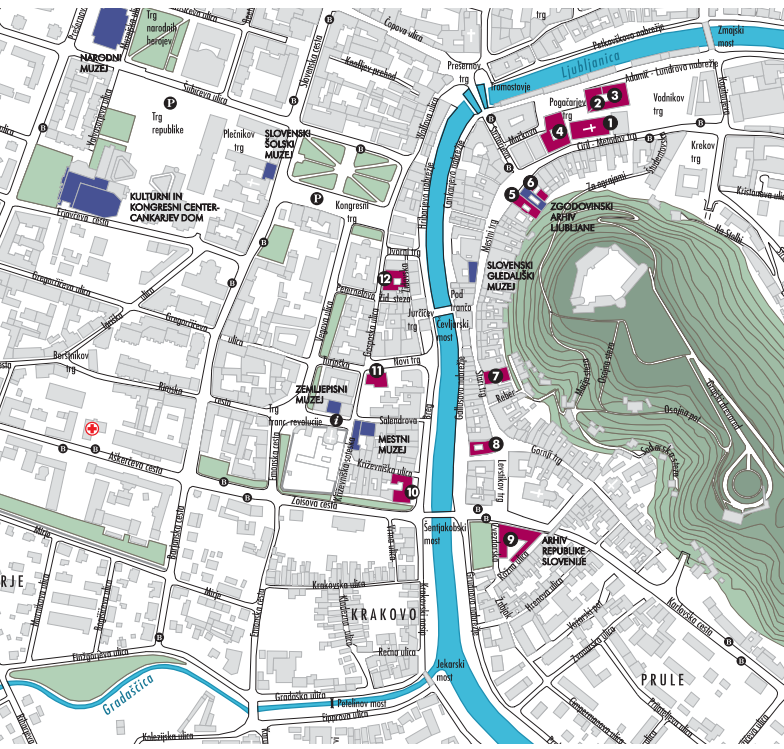
9 GRUBERJEVA PALAČA
Zvezdarska 1
Arhitekt Gabriel Gruber, 1773-1786

11 LONTOVŽ - PALAČA KRAJSKIH DEŽELNIH STANOV
Novi trg 3
Fasada arhitekt Jožef Schemrl 1786-1790

10 ZOISOVA PALAČA
Breg 22
1765-1770, kamniti portal 1798

12 BARBOVA PALAČA
Arhitekt Matija Persky, sreda 18. stoletja